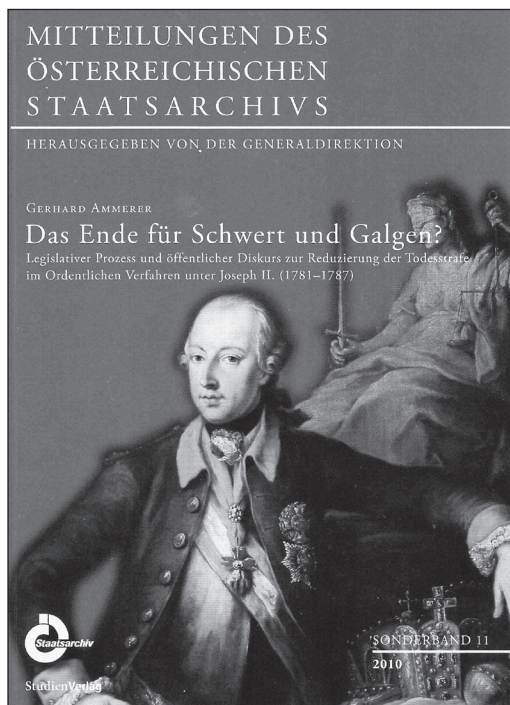

Gerhard Ammerer: DAS ENDE FÜR SCHWERT UND GALGEN?: Legislativer Prozess und öffentlicher Diskurs zur Reduzierung der Todesstrafe im Ordentlichen Verfahren unter Joseph II. (1781–1787), Innsbruck [etc.], Studienverlag, 2010, 633 str.

Najnovejša knjiga G. Ammererja, priznanega raziskovalca 18. stoletja v Habsburški monarhiji, je plod večletnega dela. Avtor nadgrajuje sicer že znane in objavljene podatke o procesu sprejemanja nove kazenske zakonodaje, pri nastajanju katere je sodelovala posebna dvorna komisija, ki je zasedala več let. Raziskava temelji na gradivu splošnega upravnega arhiva (*Allgemeines Verwaltungsarchiv*), ki je žal ohranjen le delno, saj ga je veliko pogorelo v požaru v 20-ih letih 20. stoletja. Povod za delovanje komisije je bila cesarska odredba, ki je bila izdana 2. februarja 1781, dvorni svetniki, ki so sestavljali mnenja, pa so bili premišljeno izbrani. Šlo je namreč za predstavnike treh generacij pravnih šol v monarhiji, kar avtor metodološko najbolj primerno argumentira s predstavitev njihovih življenjepisov: najstarejši Joseph Ferdinand von Holger je bil pomemben avtor pri kompilaciji civilnega prava v monarhiji in član kompilacijske komisije za pripravo Terezijane, Karl Anton Martini je bil kot glavni predstavnik ideje naravnega prava tudi svetovalec pri pripravi Leopoldine, dvorni svetnik Fraz Georg Ritter von Keeß je predlog kot predstavnik najmlajše generacije pravnikov in že učenec Josepha von Sonnenfelsa predstavil kot zadnji 21. 8. 1781, kar avtor v zadnjem času bolj poudarja, kot v omenjenem delu. Ta pomembna komisija pri vrhovnem pravosodnem organu (Oberste Justizstelle)

in pod vodstvom Sinzendorfove kompilacijske komisije je imela nalogo, da ugotovi in določi, pri katerih zločinih naj se obdrži smrtna kazen in pri katerih ne. V njenem področju dejavnosti je bila priprava novega kazenskega reda in pretresa 42-ih vrst zločinov, za katere je *Constitutio criminalis Theresiana* predvidela smrtno kazen, ponovno pa je morala pretresti tudi "paket" zločinov, za katere smrtna kazen ni bila predvidena. Skladno s tem je morala predlagati alternativne kazni, ki bi bile tudi ekonomične, kar je ena od glavnih karakteristik omenjene reforme kazenskega prava, ki se je usmerila na tri področja: spremembe kazenskega materialnega prava in ločitev od procesnega prava, kjer je bila glavna pozornost usmerjena v postopke in načine kaznovanja. Tretji pomemben element reforme je bila centralizacija ustanov in ustano-

vitev posebnih kazenskih sodišč. Tako se je začelo večletno razglabljanje o kazenskem materialnem pravu, novem načinu vodenja kazenskih procesov in o vprašanih samih institucij, ki bi bile zadolžene za izvajanje kazenskega sodstva. Študija je pomembna, saj prinaša komentarje in natančne večletne zapiske člana te komisije, Franza Georga Ritterja von Keeßa, kar je bila do sedaj v zgodovinopisju in pravni zgodovini popolnoma prezrta tema. Po prvih referatih je bil prvi osnutek kazenskega reda pripravljen že leta 1783. V uvodnem delu avtor bralcu prek navajanja glavnih tendenc razvoja kazenskega prava in pomena smrtne kazni predstavi splošne intelektualne okvirje, v katerih se odvija reforma kazenskega prava v 2. polovici 18. stoletja. Povzema zlasti avstrijske avtorje in glavne politične teoretike in filozofe. Iz natančne razprave je razvidno, da so vsi člani komisije poznali politične in pravne teoretike naravnega prava – Huga Grotiusa, Charlesa Louisa de Montesquieuja, Thomasa Hobbesa, Samuela Puffendorfa in Christiana Wolffa. Upoštevali so recimo tudi Voltairja, poseben vpliv na omenjene avtorje je imel francoski razsvetljenec Rousseau, poznali in cenili so C. Beccario. Zlasti velik vpliv pa so imeli dvorni politični teoretiki, na katere so seveda vplivali tudi omenjeni avtorji, to sta bila Joseph von Sonnenfels in Karl Anton Martini. Delo postavi in potrdi kar nekaj tez v zvezi s sovplivom različnih razsvetljskih mislecev, četudi pogosto zelo faktografsko niza podatke, kar sicer ni odlika omenjenega avtorja v drugih delih. Do določene meje pa je na delo komisije vplivala tudi Leopoldina, kazenski red Toskane velikega vojvode in poznejšega cesarja Leopolda II, ki je bil v urejanju zadev v Toskani še bolj razsvetljski kot cesar in dunajski kabinet pravnih teoretikov. V knjigi se kaže močan vpliv in izmenjava mnenj med različnimi razsvetljskimi krožki, kar je sploh ena od temeljnih značilnosti razsvetljenstva. V marsičem pa nadgrajuje tudi klasične politično-zgodovinske pregledne razsvetljenstva, kot so bili recimo sicer v znanstveni javnosti zaradi teoretičnih nastavkov zelo dobro sprejeti zborniki pod uredniško taktirko Reinalterja. Avtor predstavi vse pomembne okoliščine, ki so spodbujale delovanje omenjene komisije in zlasti težnjo po spremembi kazenske zakonodaje. Skozi analizo sprememb v različnih zapisnikih dokaže, na katerih področjih in na kakšen način je Jožef II. zelo aktivno udeležanjal “prvo in najvažnejšo med vsemi pravicami, pravico do izdajanja zakonov”, kot pravi zelo pomenljiv naslov razstave, ki so jo pripravili ob svetovnem kongresu raziskovalcev 18. stoletja v Gradcu.

Pogrešamo pa zlasti analizo kazenske prakse in problemov pri izrekanju sodb, ki so bile glavni argument pri zelo hitri spremembi kazenske zakonodaje, ki je temu zakonu sledila že leta 1803 in začela veljati z začetkom leta 1804 in je tudi predmet avtorjeve študije. Slednji, “popravljeni” kazenski zakon, opirajoč se tudi na probleme v praksi, je nato veljal skoraj 50 let, do leta 1853.

Druga pomembna hipoteza je nova percepcija odprave smrtne kazni kot procesa modernizacije ali splošnega napredka ali če hočete humanizacije kazenskega sistema, kar avtor upravičeno zavrže, posebej pa se neenakost (četudi na ravni analize, ne deklarativnih predpostavk) pred zakonom pokaže pri sprejemu kazenskega procesnega reda leto kasneje. Argument proti humanizaciji kaznovanja pa je izjemno močan: prostostne kazni, zlasti vlečenje ladij po Donavi je bilo izredno nehumano in je terjalo več življenj, kot je bilo izrečenih smrtnih kazni zlasti po odpravi torture leta 1776 in mnoge na smrt obsojene

delinkvente, katerih sodbe so prišle do *Obeserste Justizstelle*, je Marija Terezija pomilo-stila. Tako je v analizo kazenske zakonodaje vpeljal argument, ki je popolnoma obrnil temeljno značilnost kazenskega reda iz leta 1787.

Prvemu delu predstavitve temeljnih okoliščin v času sprejemanja nove kazenske zakonodaje sledi natančna študija posameznih referentov in njihovega odnosa do posameznih deliktov. Nekoliko pričakovano in skladno s podobo in vlogo vladarja kot vrhovnega zakonodajalca je bil največji razkorak med odločitvami komisije in monarha ravno pri vprašanju kazni, ki naj bi bile naložene državnim izdajalcem. In pričakovano so se ravno pri tem vprašanju mnenja komisije in monarha precej razlikovala. Pričujoča študija vse-kakor temeljito dokaže predpostavko, da je Jožef II. kot izredno razgledan monarh bistveno vplival na podobo kazenskega reda, ki je začel veljati leta 1787. Četudi se mu je zdela komisija, ki jo je imenoval, pomembna za samo sprejemanje nove kazenske zakonodaje, pa je vendarle v vprašanih, o katerih je menil, da ve dovolj kot najvišji zakonodajalec, dosledno uveljavljal svojo avtoriteto, tudi v primerih, ko je komisija enoglasno zagovarjala drugačno odločitev od njegove. Na drugi strani pa je komisija v določenem trenutku bistveno vplivala na spremembo odločitve monarha, ko je sprva zgolj zastopal stališče, da je Terezijana dovolj dober kazenski red, ki potrebuje samo dodelavo.

Druga odlika, ki kaže na zelo dobro poznavanje razvoja kazenskega prava, je, da se študija ne zaključi z letom 1787 in večmesečnim čakanjem na uveljavitev novega kazenskega reda, ampak se ozre tudi po času, ki je sledil vse do novega kazenskega reda, ki ga je izdal Franc I.

Skozi akte najvišjega sodnega organa pa avtor spretno predstavi tudi težave, s katerimi so se soočala sodišča, ko so udejanjala princip novega kazenskega reda: *nula poena sine lege* in se na koncu posveti celo razblinjanju ideje o kazenski ustanovi mešanega tipa: prisilni in delovni hiši, ki jo je propagirala Marija Terezija, a zanjo ni zagotovila dovolj denarja. Študija se zaključi z reakcionarnim diskurzom novega kazenskega zakonika iz leta 1803.

Čeprav avtor meni, da je povezava med javnim mnenjem in njegovim vplivom na oblikovanje in izvajanje novega kazenskega reda tematika, ki je blizu špekulacijam, je kljub že objavljenim študijam vseeno dobrodošla in kaže na neke mentalitetne vzorce razsvetljenske dunajske družbe. Tako kot že med procesom pripravljanja nove kazenske zakonodaje tudi v tem delu avtor posebno poglavje posveti javnemu mnenju o novem kazenskem redu, zlasti ker je izšel v obdobju, ko je družbena kritika zaradi ugodnih političnih okoliščin svobode govora cvetela in se bohotila. Do novega kazenskega reda je bil zlasti kritičen Joseph Richter, katerega znan pamflet "Zakaj cesar Jožef ni priljubljen pri ljudstvu" je Mirabeau prevedel v francoščino.

V obsežnih prilogah so objavljeni natančni prepisi vseh treh referentov, šestih referatov s konkretnimi predlogi glede kazenskega reda s komentarji različnih revizorjev, ki so bili shranjeni v gradivu vrhovnega pravosodnega organa, vsakemu so dodane tudi razlagalne opombe, ki včasih opozarjajo tudi na določene ugotovitve, do katerih je prišel avtor z analizo in primerjavo z različnimi drugimi kazenskimi zakoni. Referati so natančno pripravljene, saj med drugim z uradniško natančnostjo prilagajajo tudi predloge normiranja delovnega dne zapornikov, urejenosti zaporov, dodani so celo izračuni stroškov oskrbe zapornikov, ki bi bili obsojeni na dosmrtno ječo.

Na koncu moramo povedano strniti v spoznanje, da je pričujoče delo najprej poglobljena študija, edicija virov pa zgolj pripomoček zlasti za visokošolsko izobraževanje, saj pomeni kazenski red Jožefa II. pomembno prelomnico, ki sodi v splošne pravno-zgodovinske preglede. Četudi bi na določenih mestih, zlasti pri dojemanju smisla določenih kazni, pri avtorjevem izvrstnem poznavanju tako teoretičnih del kot kazenske prakse pričakovali nekoliko bolj kritično distanco do znanstvenih ugotovitev na eni strani in bolj poglobljeno analizo mnenj posameznih članov komisije, so to zgolj obrobne opazke, ki ne zmanjšujejo poglobljene študije omenjenega gradiva in suverenega poznavanja tako starejše kot najnovejše strokovne literature, ki se ukvarja s tem področjem, kar dokazuje kar 44 strani dolg seznam literature in virov. Od temeljnih študij kazenske zakonodaje in prakse, med katerimi moramo izpostaviti F. Hartla, H. Stekla in H. Valentinitzsch, ki so utrli pot drugemu valu avstrijskih zgodovinarjev, ki se ukvarjajo s sodnim gradivom, je omenjena študija tudi verodostojen pregled študij o kazenski zakonodaji in kriminaliteti v zadnjih dvajsetih letih.

Dragica Čeč

Rolf Wörsdörfer: IL CONFINE ORIENTALE. Italia e Jugoslavia dal 1915 al 1955.
Bologna, Il Mulino, 2009, 454 str.

Knjiga Rolfa Wörsdörferja, napisana v italijanščini, "*Il confine orientale: Italia e Jugoslavia dal 1915 al 1955*", je izšla leta 2009 in predstavlja krajšo izdajo nemške knjige z naslovom "*Krisenherd Adria: 1915–1955: Konstruktion und Artikulation des Nationalen im italienisch–jugoslawischen Grenzraum*", ki je izšla leta 2004. Avtor, ki se je med drugim posebej izobraževal na področju germanskih in italijanskih študij, je zaposlen na Inštitutu za zgodovino "*Technische Universität Darmstadt*", v okviru katerega predava in opravlja predstavitve na številnih tujih univerzah, predvsem nemških in švicarskih. Poleg razvoja narodne ideje, migracij in položaja etničnih manjšin na italijansko-jugoslovanski meji, ki so glavne tematike te knjige, se avtor, ki je izdal tudi številne izvirne znanstvene članke, ukvarja tudi s socialno zgodovino in družbenimi gibanji. Pri slednjem velja izpostaviti knjigo, ki jo je izdal leta 2009 skupaj s Sabine Rutar, v nemškem in angleškem jeziku, z naslovom: "*Sozialgeschichte und soziale Bewegungen in Slowenien = Social history and social movements in Slovenia*".

V slovenskem in italijanskem prostoru je nastalo že veliko del, ki obravnavajo problematiko meje med Italijo in Jugoslavijo ter položaj obeh manjšin. Avtor uvodoma ugotavlja, da so bili že vse od 19. stoletja dalje sosedski odnosi na območju Jadrana pod vtisom domnevnega "*nacionalnega konflikta*" med Italijani in Slovani. Pod tem vplivom so nastala tudi nekatera zgodovinska dela, ki pa s takim pristopom pozabljajo na vpliv Nemcev v tem prostoru. Predvsem v delih, ki obravnavajo meje na Jadranu po koncu prve svetovne vojne in t. i. tržaško vprašanje po koncu druge svetovne vojne, je moč zaznati preveliko politično konotacijo. Hkrati ta dela niso izkoristila vseh možnosti, ki jih ponuja predvsem primerjalna zgodovina. Wörsdörfer pa pri obravnavi območja Jadrana